

ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΠΑΡΑΒΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ*

(Σκέψεις για μια επανεξέταση του ισχύοντος ποινικού δικαίου των ανηλίκων)

ΝΕΣΤΟΡΑ ΚΟΥΡΑΚΗ, Επικουρού Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

1. Σήμερα, όπως είναι γνωστό, οι ανήλικοι παραβάτες αντιμετωπίζονται από την ποινική δικαιοσύνη των περισσότερων χωρών μ' ένα ξεχωριστό δικαίο και όχι με τις γενικές διατάξεις που ισχύουν για τους ενήλικους εγκληματίες. Το δικαίο αυτό, που συνήθως ονομάζεται «ποινικό δικαίο των ανηλίκων» (juvenile justice, droit pénal des mineurs, Jugendstrafrecht), έχει πλέον αποκτήσει τις δικές του αρχές, σκοπούς και χαρακτηριστικά¹. Οι παραβάσεις του νόμου από τους ανήλικους εκδικάζονται έτσι από δικαστήρια με ειδική δικαιοδοσία, απλουστευμένη και μη δημόσια διαδικασία και με πνεύμα πατρικής διαπαιδαγωγίας που τείνει όχι στην τιμωρία, αλλά στην αναμόρφωση και βελτίωση του ανήλικου παραβάτη. Επίσης οι κυρώσεις που επιβάλλονται από τα δικαστήρια αυτά και ο τρόπος εκτελέσεώς τους διέπονται, ή τουλάχιστον πρέπει να διέπονται, από ανάλογο πνεύμα στοργής και βοήθειας προς τον ανήλικο παραβάτη.

2. Οπωσδήποτε οι ρυθμίσεις αυτές του δικαίου των ανηλίκων δεν ήσαν πάντοτε αυτονόητες. Ιδίως ο Ελληνικός Ποινικός Νόμος 1834 (α. 82-85), στηριγμένος σε αντίστοιχες διατάξεις του ρωμαϊκού δικαίου και νεωτέρων ποινικών νομοθεσιών (π.χ. Α' μέρος, τίτλ. V γαλλ.ΠοινΚ 1791, α. 66-67 γαλλ.ΠοινΚ 1810, ά. 79-80 βαν.Σχ.ΠοινΚ 1831), θεώρησε τον ανήλικο σαν μιά μικρογραφία

ενήλικου ανθρώπου στον οποίο η ικανότητα καταλογισμού είτε λείπει εντελώς κατά τεκμήριο (παιδιά), είτε είναι απλώς ελαττωμένη — και άρα μειωμένη η ποινή που πρέπει να επιβληθεί — εάν ο ανήλικος (έφηβος) έχει ενεργήσει «μετά διακρίσεως»², δηλ. με την απαιτούμενη αντίληψη προς διάκριση του αξιόποινου χαρακτήρα της πράξεώς του. Οι θέσεις όμως αυτές της λεγόμενης κλασσικής σχολής του ποινικού δικαίου άρχισαν από τα μέσα του περασμένου αιώνα ν' αναθεωρούνται ριζικά. Έγινε δηλ. βαθμιαία αντιληπτό ότι ο ανήλικος δεν αποτελεί απλή σμίκρυνση του ενήλικου, αλλ' είναι ένας άνθρωπος με δική του ξεχωριστή προσωπικότητα που χρειάζεται ακριβώς γι' αυτό μια ξεχωριστή μεταχείριση, προσαρμοσμένη και εξατομικευμένη στην προσωπικότητα αυτή. Εξ άλλου διαπιστώθηκε ότι η προσωπικότητα αυτή είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη στις επιδράσεις του περιβάλλοντος (θετικές ή αρνητικές) και ότι βρίσκεται υπό συνεχή διαμόρφωση. Επομένως θεωρήθηκε ότι η ίδια αυτή προσωπικότητα του ανήλικου, που παρασύρεται εύκολα από τις δυσμενείς επιδράσεις του περιβάλλοντος (ιδίως κακή ανατροφή, διαλυμένη οικογένεια, συναναστροφή με εγκληματίες: ατομικοί παράγοντες εγκληματικότητας)³, μπορεί να διαπλασθεί και προς μια δημιουργική κατεύθυνση χάρη σ' ένα σύστημα μέτρων κατανόησης και ενεργητικής βοήθειας προς τον ανήλικο⁴. Ήδη λοιπόν γύρω στα 1840 ιδρύονται ειδικά σχολεία αναμορφώσεως και αγροτικές αποικίες για ανήλικους εγκληματίες, αντίστοιχα, στο Parkhurst της Μ. Βρετανίας και στο Mettray της Γαλλίας, με πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης και ηθικοθρησκευτικής αγωγής, ενώ κάπως αργότερα, περί το τέλος του αιώνα, γνωρίζουν διάδοση στις Ην. Πολιτείες της Αμερικής τα αναμορφωτικά σχολεία (reformatory system: Elmira, 1877) και τα

* Πρόκειται για το κείμενο εισηγήσεώς που παρουσιάστηκε πρόσφατα στα πλαίσια ευρωπαϊκού συνεδρίου υπό την αιγίδα της UNICEF με θέμα «Εφηβεία και Μετεφηβεία» (Ζάππειο, 6-8.12.1985). Διατηρούνται κατά βάση άθικτοι η δομή του προφορικού λόγου καθώς και ο διεπιστημονικός χαρακτήρας της εισηγήσεως.

1. Από την υπάρχουσα σχετική ποινική βιβλιογραφία βλ. ιδίως τις μελέτες του Κ. Ν. Βο υ γ ι ο ύ κ α, στα ΠοινΧρ Δ' 1954, 251-254 και 517-520, Η' 1958, 56-62 και του Ι δ ι ο υ, Το εν Ελλάδα ισχύον επί ανηλικών ουσιαστικόν και δικονομικόν ποινικόν δικαίον, Θεσσαλονίκη 1956 του Χρ. Δέδε, Δογματικά προβλήματα του δικαίου ανηλικών, ΝοΒ 24. 1976, 241-249 της Α. Τ ρ ω ι ά ν ο υ - Λ ο υ λ ά, Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων εν Ελλάδα, Αθήνα 1977 και του Ι. Π α π α ζ α ρ ι ο υ, Μελέται εκ του Δικαίου Ανηλίκων, τ. Α', Β', Γ' Αθήνα 1959-1960. Επίσης: P. h. R o b e r t, Traité de droit des mineurs, Paris: Cujas, 1969; P. P a r s l o e, Juvenile Justice in Britain and the United States: The Balance of Needs and Rights, London: Routledge & Kegan Paul, 1978; F. S c h a f f s t e i n, Jugendstrafrecht: Eine systematische Darstellung, Stuttgart: Kohlhammer, 1983; A. I. B ö h m, Einführung in das Jugendstrafrecht, München: C. H. Beck, 1977.

2. Για την έννοια της διακρίσεως κατά το ισχύον δικαίο βλ. π.χ. τα όσα εκτίθενται από τον Τ. Η λ ι ό π ο υ λ ο στην Αιτιολογική Έκθεση Σχ.ΠΚ 1929, έκδ. Ι. Ζαχαροπούλου, 1950, σελ. 105 επ.

3. Η σημασία των παραγόντων αυτών διαπιστώθηκε και από πρόσφατη εμπειρική έρευνα της Α. Μ π ε ζ έ, Ανηλικοί Παραβάτες. Μελέτη 20 περιπτώσεων, Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκουλας, 1985, σελ. 115 επ.

4. Για τα όσα ακολουθούν βλ. αναλυτικά Κ. Γ. Γ α ρ δ ι κ α, Εγκληματολογία, τ. Γ': Ξωφρονιστική, Αθήνα: Αφοί Τζάκα, 1965³, 694 επ., 714 επ. και Κ. Ν. Β ο υ γ ι ο ύ κ α, Συγκριτική έρευνα επί του ποινικού δικαίου των ανηλικών, Θεσσαλονίκη 1956.

δικαστήρια ανηλίκων (juvenile courts: Chicago, Ill., 1899).

3. Το νέο αυτό σύστημα, που πήρε την πληρέστερή του μορφή στο γαλλικό Διάταγμα της 2.2.1945, διέπεται από το εξής κύριο χαρακτηριστικό: Δεν ενδιαφέρεται τόσο για την παράνομη συμπεριφορά του ανήλικου, όπως αντίθετα πρόσβευε η κλασική σχολή του ποινικού δικαίου, όσο κυρίως για την ίδια την προσωπικότητα του ανήλικου και τις δυνατότητες βελτιώσεώς της, σύμφωνα με τη σχετική διδασκαλία της σχολής της Νέας Κοινωνικής Αμυνας⁵. Τα μέτρα μεταχειρίσεως επιβάλλονται λοιπόν στον ανήλικο όχι εξ αιτίας της παράνομης συμπεριφοράς του, αλλά εξ αφορμής της (έτσι ρητά: § 5.1 του δυτικο-γερμανικού Νόμου περί Δικαστηρίου Ανηλίκων - Jugendgerichtsgesetz και κατά συντηρηση JGG). Με αφετηρία την αντίληψη αυτή το νεώτερο τούτο σύστημα, που εξακολουθεί να ισχύει στις περισσότερες χώρες (ας το ονομάσουμε «π ρ ο ν ο ι α κ ό σ ύ σ τ η μ α»: welfare - oriented approach), διέπεται από τις ακόλουθες δύο βασικές κατευθύνσεις:

α. Οι παραβάσεις των ανηλικών εκδικάζονται από ειδικά δικαστήρια, μονομελή ή πολυμελή, στελεχωμένα με ειδικευμένους δικαστές από την τακτική δικαιοσύνη (α. 7 ελλΚΠΔ) ή και από τις τάξεις των λαϊκών δικαστών (π.χ. α. 1 και 2 γαλλδ 2.1.1945 σε συνδ. με α. 521-1 επ. γαλλ. Κώδικα Δικαστηριακής Οργανώσεως, §§ 33-35 JGG)⁶. Η διαδικασία διεξάγεται χωρίς δημοσιότητα και πρωταρχικός της σκοπός είναι να εμβαθύνει το δικαστήριο στα προσωπικά προβλήματα του ανήλικου παραβάτη, ώστε να βρεθεί το προσφορότερο γι' αυτόν μέσο μεταχειρίσεως. Σε ορισμένες μάλιστα χώρες, όπως στην Ιταλία και στη Μ. Βρετανία, η δικαιοδοσία αυτή του δικαστή ανηλικών καλύπτει επίσης αστικά (και διοικητικά) θέματα που συνάπτονται με τον ανήλικο (ιταλN 1404/1934 και βρεταν. Children and Young Persons Act 1969, Sections 1 (2) (7) και 7(7)).

Στην επίτευξη αυτού του σκοπού για κατανόηση των προβλημάτων του ανήλικου παραβάτη σημαντική είναι η βοήθεια από τους λεγόμενους «επιμελητές ανηλικών» (probation officers, Délegués à la Liberté Surveillée, Jugendgerichtshilfe

και Bewährungshelfer), οι οποίοι διεξάγουν έρευνα γύρω από τις συνθήκες κοινωνικής εξέλιξης και διαβίωσης του ανήλικου (πρβλ. α. 239 § 2 ελλΚΠΔ), καταρτίζουν — με τη βοήθεια συνήθως και άλλων εμπειρογνομόνων — φάκελο με τα στοιχεία προσωπικότητας του ανήλικου και εποπτεύουν συμβουλευτικά τον ανήλικο σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, έως την τελική κοινωνική του επανένταξη (βλ. α. 6 επ. π.δ. 49/1979 «περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων»)⁷.

β. Οι παραβάσεις των ανηλικών αντιμετωπίζονται με ειδικές κυρώσεις και άλλα μέτρα που αποβλέπουν όχι στην τιμώρηση, αλλά στην αναμόρφωση της προσωπικότητάς τους (rééducation = restructuration de la personnalité)⁸. Τα μέτρα αυτά κλιμακώνονται ανάλογα με την ηλικία του ανήλικου παραβάτη, τη βαρύτητα της παράνομης συμπεριφοράς του και τις προοπτικές για τέλεση εκ μέρους του νέων αξιόποινων πράξεων στο μέλλον, με συνήθως ελαφρότερο μέτρο την επίπληξη (admonestation, Verwarnung) και επαχθέστερο τη φυλάκιση σε κλειστό χώρο (ποινικός σωφρονισμός, emprisonnement, Jugendstrafe). Τα παιδιά (στην Ελλάδα 7-12 ετών συμπληρωμένα) υπόκεινται πάντοτε μόνο σε αναμορφωτικά (ή θεραπευτικά) μέτρα μη ποινικού χαρακτήρα, ενώ και οι έφηβοι (στην Ελλάδα 13-17 ετών) υποβάλλονται κατά κανόνα στα ίδια μέτρα (π.χ. θέση του ανήλικου υπό την επιμέλεια των γονέων του: α. 122 § 1 ελλΠΚ) και μόνο κατ' εξαίρεση, ως έσχατο μέσο σωφρονισμού (ultima ratio), εισάγονται σε ιδρύματα ανηλικών ή, ακόμη χειρότερα, σε σωφρονιστικά καταστήματα, δηλ. φυλακές για ανήλικους. Σε μικρότερο βαθμό το πνεύμα αυτό υπάρχει και για τους παραβάτες μετεφηβικής ηλικίας έως 21 ετών, στους οποίους ωστόσο δεν αναφέρεται η παρούσα εισήγηση. Επειδή οι κυρώσεις αυτές υποτίθεται ότι επιβάλλονται για το καλό του ίδιου του ανήλικου, η διάρκειά τους δεν ορίζεται από τη δικαστική απόφαση επακριβώς (πρβλ. α. 54 και 125 ελλΠΚ), η αντικατάστασή τους με άλλα μέτρα είναι πάντοτε επιτρεπτή (α. 124 ελλΠΚ, α. 86 § 1 και 93 § 1 ελβΠΚ, α. 27 γαλλδ 2.2.1945) και η επιβολή τους δεν μπορεί στις περισσότερες περιπτώσεις ν' ανατραπεί με ένδικα μέσα (π.χ. στην Ελλάδα έφεση επιτρέπεται μόνο για ποινή σωφρονιστικού περιορισμού

5. Πρβλ. J. C h a z a i, La protection judiciaire des mineurs en France et le mouvement de la Défense Sociale Nouvelle, στη Revue de Science Criminelle, 1979, 405-410.

6. Μέσα στα πλαίσια αυτής της προνοιακής αντίληψης λειτουργούν σε ορισμένες χώρες και τα λεγόμενα «προνοιακά συμβούλια παιδιών» με καθαρά εξωδικαστηριακό χαρακτήρα: Νορβηγία (1896), Σουηδία (1902), Δανία (1905) κ.α.

7. Ως προς τη λειτουργία του θεσμού αυτού βλ. π.χ. Δ. Δ η μ η ν ά, Η ανάγκη εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας ανηλικών, περ. «Αρμενόπουλος», ΔΗ' 1984, 339-349.

8. Πρβλ. G. F é d o u / H. M o l i n e s, La protection judiciaire des mineurs en France, περ. Cahiers de Défense Sociale, numéro spécial (αφιέρωμα στο θέμα «La protection judiciaire de l' enfance»), 1980, 31-44:40.

πέραν του ενός έτους⁹: α. 113 και 489 § 1δ ΚΠΔ). Εξ άλλου η επιβολή των μέτρων αυτών, ακριβώς επειδή δεν έχει ως βάση την παράνομη πράξη αλλά την ίδια την προσωπικότητα του ανήλικου, μπορεί να συντελεσθεί και για αδικήματα με εντελώς ασαφές περιεχόμενο, όπως είναι το πλημμέλημα της «αλητείας» (α. 408 ΕΛΛΠΚ) ή και σε ορισμένες περιπτώσεις διότι απλώς ο ανήλικος κρίνεται ότι είναι σε κατάσταση «ηθικού κινδύνου» (α. 1 ΕΛΛΝ 2724/1940 «περί οργανώσεως και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων», α. 375 επ. γαλλΑΚ).

4. Είναι ωστόσο φανερό ότι ένα τέτοιο σύστημα, όσο ευγενικοί και αν είναι οι σκοποί του, μπορεί εύκολα να εκφυλισθεί σε απαράδεκτο μέσο πατερναλιστικής καταπίεσεως και αυθαιρέτης φαλκιδεύσεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Άλλωστε και η πρακτική εφαρμογή του «προνοιακού συστήματος» κάθε άλλο παρά βοήθησε στην πραγμάτωση των σκοπών αυτών: Οι δικαστές δεν είναι πάντοτε εξειδικευμένοι στα θέματα των ανηλίκων, ούτε παρακολουθούν την προόδο και εξέλιξη του ανήλικου κατά την έκτιση της κυρώσεώς του, με επακόλουθο το είδος και ο τρόπος εκτίσεως των επιβαλλομένων κυρώσεων να εξαρτώνται τελικά όχι από τον συνταγματικά οριζόμενο φυσικό δικαστή, αλλά από ομάδες εμπειρογνομόνων και διοικητικών υπαλλήλων. Επίσης δεν είναι βέβαιο ότι οι συγκεκριμένες κυρώσεις που επιβάλλονται αποτελούν πράγματι πρόσφορο μέσο για την «αναμόρφωση» της προσωπικότητας του ανήλικου, ώστε να δικαιολογείται η αόριστη διάρκειά τους και η κατ' αρχήν εξαίρεσή τους από την άσκηση ενδίκων μέσων. Ιδίως οι κυρώσεις που οδηγούν σε φυλάκιση του ανήλικου¹⁰ σπάνια επιτυγχάνουν την «αναμόρφωσή» του και αντίθετα συνεπιφέρουν κατά κανόνα την εγκληματική του υποτροπή, αφού χωρίς ν' αποτρέπουν την επαφή του με άλλους εγκληματίες, αποτυγχάνουν επί πλέον

9. Για τη μικρή συχνότητα ασκήσεως εφέσεως κατ' αποφάσεων του Δικαστηρίου Ανηλίκων της χώρας μας (λόγω των υπαρχόντων νομοθετικών περιορισμών) βλ. Α. Τρωιάνου-Λουλά, Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του, ΝοΒ 30:1982, 378-390.

10. Αξίζει εδώ να επισημανθεί ότι οι «ιδρυματικές» αυτές κυρώσεις και γενικότερα οι ποινικές καταδικές ανηλίκων παρουσιάζουν κατά τα τελευταία έτη μια αισθητή άνοδο και μια σταθερή υπεροχή στην προτίμησή τους από τα δικαστήρια έναντι άλλων «αναμορφωτικών μέτρων» βλ. π.χ. ως προς τη Γαλλία G. Fédou / H. Molinez, ανωτ. (σημ. 8), σελ. 39 και Ε λ π. Μ π λ ε κ ά τ σ η, Η μεταχείριση των ανηλίκων εγκληματιών στο γαλλικό και στο ελληνικό δίκαιο, στην Επιστημονική Επετηρίδα του περ. «Αρμενόπουλος», 5:1984, 125-140:137.

να του προσφέρουν οικογενειακή στοργή, που αποτελεί συνήθως τη ρίζα των ψυχολογικών του προβλημάτων, και να του εξασφαλίσουν την ενδεδειγμένη γι' αυτόν ηθική και επαγγελματική διαπαιδαγώγηση. Αλλά και αν ακόμη δεχθούμε ότι κάτι τέτοιο μπορεί τελικά να επιτευχθεί, ανακύπτει το κρίσιμο ερώτημα εάν η πολιτεία, που και αυτή έχει τις ευθύνες της για την εξάπλωση της εγκληματικότητας (κοινωνικοί παράγοντες εγκληματικότητας, στιγματιστικές διαδικασίες), νομιμοποιείται να παρεμβαίνει τόσο ρυθμιστικά, και μάλιστα πολλές φορές χωρίς την τέλεση συγκεκριμένου αδικήματος, στην προσωπικότητα ενός ανθρώπου (διδασκαλία της «ριζικής μη παρεμβάσεως»: radical non-intervention)¹¹. Άλλωστε όπως διαπιστώθηκε από έρευνες¹², η αποκλίνοσα συμπεριφορά είναι φαινόμενο συνηθισμένο στις νεαρές ηλικίες (ιδίως κατά την εκρηκτική περίοδο της εφηβείας) και σπάνια αποτελεί ένδειξη ανώμαλης ή «αναμορφώσιμης» προσωπικότητας.

5. Κάτω από το βάρος των αντιρρήσεων αυτών παρατηρούνται ήδη στον διεθνή χώρο τάσεις για μια αναθεώρηση του συστήματος επάνω σε μια βάση εναρμονισμένη αμεσότερα με τις σύγχρονες αντιλήψεις γύρω από το Κράτος Δικαίου και τις ανθρώπινες ελευθερίες («σ ό σ τ η μ α δ ι κ α ι -

11. Για τη διδασκαλία αυτή, που διατυπώθηκε κυρίως από τον αμερικανό Edwin M. Schur στο βιβλίο του «Radical Non - Intervention» (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1973), βλ. ιδίως τα όσα αναπτύσσονται στην εργασία μου για την «Ποινική Καταστολή» (Αθήνα / Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1985²), § 305, σελ. 280-281. Με παρόμοιο πνεύμα επικρίνονται οι παραδοσιακές ρυθμίσεις του δικαίου των ανηλίκων και από επιστήμονες άλλων χωρών: D. Elliott, Juvenile Justice στο συλλογικό έργο Society Against Crime. Practise in Modern Britain, edited by H. Jones, Harmondsworth / New York: Penguin, 1981, 44-72: 63, 67 επ.: J. Fauchère, Quelques doutes sur les normes et les pratiques de sauvegarde de l'enfance, στη Revue de Science Criminelle 1982, 271-289: W. Botke, Zur Ideologie und Teleologie des Jugendstrafverfahrens, στην Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 95:1983, 69-103. Πρβλ. επίσης και από την ελληνική βιβλιογραφία: Α. Πιπινέλη-Ποταμιάνου, Η εγκληματικότητα των ανηλίκων ως ψυχολογικό και παιδαγωγικό πρόβλημα, Αθήνα 1956, 122 επ.: Κ. Δ. Σπινέλλη, Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της «θεωρίας της ετικέτας», ΠοινΧρ ΚΣΤ: 1976, 785-800: Ι. Φαρσεδάκη, Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1985, σελ. 124 επ., όπου παρατίθεται σε παράρτημα και το πρόσφατο νομοσχέδιο «Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας» προς αντικατάσταση του α.ν. 2724/1940.

12. Βλ. ιδίως N. Morris / G. Hawkins, The Honest Politician's Guide to Crime Control, Chicago: University of Chicago Press, 1970, ιδίως σελ. 171.

ο σ ύ ν η ς»: criminal - justice approach και ειδικότερα: «due process» και «just deserts» models¹³. Οι τάσεις αυτές, που στην Ελλάδα δεν έχουν προσλάβει ακόμη συγκεκριμένη μορφή αλλά που βρήκαν ιδιαίτερη απήχηση στους πρόσφατα (1985) ψηφισμένους «Ελάχιστους Κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης στους Ανήλικους» του Ο.Η.Ε., εμφανίζονται προς τις ακόλουθες δύο κατευθύνσεις:

α. Από τη μια πλευρά, οι δικαστές που ασχολούνται με την παραβατικότητα των ανήλικων καταβάλλεται προσπάθεια να είναι απόλυτα εξειδικευμένοι με τα ζητήματα της ψυχολογίας του παιδιού και του εφήβου, να είναι απαλλαγμένοι από τον φόρτο άλλων καθηκόντων, να είναι μόνιμοι στη θέση αυτή για μεγάλο χρονικό διάστημα και να μπορούν να εποπτεύουν την πορεία του ανήλικου σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, από την ανάκριση έως την εκδίκαση της υποθέσεως και την έκτιση της κυρώσεως που επιβλήθηκε. Η οργάνωση μιας ειδικής κρατικής υπηρεσίας, που να ασχολείται αποκλειστικά με τα θέματα των ανήλικων, όπως σύνταξη νομοσχεδίων, οργάνωση σεμιναρίων και εποπτεία του έργου των επιμελητών ανήλικων, θα μπορούσε να προσφέρει πολλά στην αντιμετώπιση των συναφών προβλημάτων καταστολής ή και στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανήλικων, ως προς την οποία έγινε ήδη λόγος από την προηγούμενη εισήγητριά.

β. Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται σε ευρεία έκταση η τάση να επιβάλλονται στους ανήλικους κυρώσεις με ο ρ ι σ μ έ ν η χρονική διάρκεια¹⁴, η οποία να μπορεί απλώς να συντο-

13. Τα ειδικότερα αυτά πρότυπα υπογραμμίζονται π.χ. στην εισήγηση του M a r v i n E. W o l f g a n g με θέμα «Youth, Crime and Justice», Μάιος 1985, προς το Έβδομο Παγκόσμιο Συνέδριο Προλήψεως του Εγκλήματος και Μεταχειρίσεως των Εγκληματιών (Μιλάνο, 26.8-6.9.1985), σελ. 6/9 επ.

14. Την τάση αυτή πιστοποιεί έως ένα βαθμό και η πρόσφατη αντικατάστασή στη Μ. Βρετανία, με την Criminal Justice Act 1982, της αόριστου χρόνου κυρώσεως «borstal training» με την ορισμένου χρόνου ποινή «youth custody» πρβλ. B. H u b e r, Jugendstrafe und Jugendstrafvollzug im Umbruch. Stationäre Maßnahmen in der Jugendkriminalrechtspflege in England und Wales, στο συλλογικό έργο των Fr. Dünkler / Kl. Meyer (Hrsg.) Jugendstrafe und Jugendstrafvollzug, Teilband I: Bundesrepublik Deutschland, Skandinavien und westeuropäische Länder, Freiburg/Br.: Max-Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 1985, 672-754:679 5 επ. Σημειώνεται ότι τα γενικά πορίσματα αυτής της συλλογικής εργασίας έχουν ήδη δημοσιευθεί αυτοτελώς σε επιστημονικά περιοδικά: F r. D ü n k e l, Die Reform von Jugendstrafe und Jugendstrafvollzug im internationalen Vergleich, στο περ. Recht der Jugend und des Bildungswesens, 32:1984,

μεύεται με τον θεσμό της υφ' όρον απολύσεως σε περίπτωση καλής διαγωγής και θετικής προγνώσεως για τον ανήλικο (πρβλ. α. 129 ελλΠΚ). Ακόμη αποδίδεται μεγαλύτερη από πριν σημασία στην τελούμενη πράξη, ώστε ν' αποφεύγονται κυρώσεις δυσανάλογα βαριές σε σχέση με την πράξη αυτή ή κυρώσεις που δεν στηρίζονται στην τέλεση μιας συγκεκριμένης πράξεως. Η δυνατότητα ασκήσεως ενδίκων μέσων θεωρείται απαραίτητη, έστω και για μικρής βαρύτητας μέτρα ή κυρώσεις. Προ πάντων όμως υπογραμμίζεται η ανάγκη ν' αποφεύγεται σε κάθε περίπτωση ο εγκλεισμός σε ίδρυμα ή φυλακή ενός ανήλικου έως 16 ετών (πρόταση γαλλικής Επιτροπής Costa, Μάρτιος 1976) και, εφ' όσον ένας τέτοιος εγκλεισμός κρίνεται τελικά ως εντελώς αναγκαίος, να προτιμώνται ιδρύματα ημιελεύθερης διαμονής (τό πρωί εξωιδρυματική εργασία, το βράδυ διανυκτέρευση στο ίδρυμα) ή διαφορετικά ν' ακολουθείται αναμορφωτική μεταχείριση μόνο στο μέτρο κατά το οποίο συμφωνεί σ' αυτό, συνειδητά και ελεύθερα, ο ίδιος ο ανήλικος. Η ολότελα σύντομη ποινή φυλακίσεως, μολονότι έχει κάποια απήχηση στη Δυτ. Γερμανία (§ 16 JGG), την Ολλανδία (α. 77 g και 77n ολλΠΚ) και τη Μ. Βρετανία (Criminal Justice Act 1982), δεν φαίνεται να επιλύει περισσότερα προβλήματα από αυτά που η ίδια δημιουργεί με τον εγκλεισμό του ανήλικου παραβάτη σ' ένα προβληματικό περιβάλλον. Ίδιες επιφυλάξεις υπάρχουν και για την εφαρμογή του θεσμού της προσωρινής κρατήσεως σε έφηβους παραβάτες (π.χ. α. 282 ελλΚΠΔ και α. 2 ν. 3315/1955). Περισσότερα εχέγγυα μιας ορθολογικής πολιτικής κατά του εγκλήματος παρουσιάζουν οι κυρώσεις εκείνες που κρατούν τον ανήλικο έξω από τη φυλακή¹⁵. Σάν τέτοιες θα μπορούσα ν' αναφέρω την υφ' όρο αναστολή εκτελέσεως της κυρώσεως, την παύση της ποινι-

308-326 H. J. K e r n e r, Internationaler Überblick über ausländische Entwicklungen zur «Entregelung» im Jugendrecht, αυτόθι, σελ. 327-345 F r. D ü n k e l, L' influence de la Défence Sociale sur la reforme du Droit pénal des mineurs et leur detention en RFA. entre les pays européens, στη Revue de Droit pénal et de Criminologie, 65:1985, 507-528.

15. Για τις κυρώσεις αυτές, που τείνουν να μετριάσουν ή και να υποκαταστήσουν την έκτιση ποινών κατά της ελευθερίας («εναλλακτικά μέτρα», «μέτρα άμεσης βοήθειας»: alternatives to imprisonment, Alternativen zur Freiheitsstrafe, ambulante Sanktionen, non institutional measures), βλ. αναλυτικά τις αναπτύξεις στην εργασία μου για την «Ποινική Καταστολή», ανωτ. (σημ. 11), § § 308 επ., σελ. 283 επ. και στη συμβολή μου για τον υπό έκδοση Τιμητικό Τόμο «Μνήμη Νικολάου Χωραφά, Ηλία Γάφου και Κωνσταντίνου Γαρδίκια» (θέμα της συμβολής: Η «αποκλιμάκωση» της ποινικής καταστολής. Όροι και όρια), αριθ. 16 επ., σημ. 91 επ.

κής διώξεως έπειτα από πρωτοβουλία του εισαγγελέα ή του δικαστή (με παράλληλη, ίσως, επιβολή υποχρεώσεων στον δράστη: § § 45, 47 JGG), την εξωποινική διευθέτηση της υποθέσεως (diversion: κατά παρέκκλιση διαδικασία), την επιβολή στον ανήλικο καθηκόντων «κοινοφελούς υπηρεσίας» (community service order, travail d'intérêt général), όπως η ψυχική συμπαράσταση σε άρρωστους και γέροντες, ή επίσης την τοποθέτηση του ανήλικου σε μια οικογένεια, αληθινή ή θετή, επιδοτούμενη από το Κράτος (π.χ. πρόγραμμα Browdale¹⁶ στον Καναδά και στις Ην. Πολιτείες της Αμερικής).

16. Γύρω από το πρόγραμμα Browdale βλ. ιδίως Γ. Ι. Θάου, Αναμορφωτική μεταχείριση των εγκληματιών και των σε «ηθικό κίνδυνο» ανήλικων στη Γαλλία, περ. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τεύχ. 33-34: 1978, 383-412, 411-412· πρβλ. γενικότερα: H. J. Schneider, λήμμα Kriminallherapie, στο: Handwörterbuch der Kriminologie με επιμ. εκδ. R. Sieverts / H. J. Schneider, Ergänzungsband, Berlin: de Gruyter, 1979, 495-522:510 και J. O. Smykla, Community -based Corrections: Principles and Practices, New York / London: Macmillan, 1981, 198 επ.

6. Όλες οι παραπάνω τάσεις είναι, πιστεύω, ανάγκη να ενθαρρυνθούν και από το Συνεδριό μας, ακριβώς διότι συνδυάζουν τον σεβασμό στην προσωπικότητα και τα δικαιώματα του ανήλικου παραβάτη με την κατανόηση στα προβλήματα του και την προσπάθεια για την κοινωνική του επανένταξη. Πιστεύω μάλιστα ότι η συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση του Συνεδριού μας απέναντι στο πρόβλημα των ανήλικων παραβατών κάτω από το πρίσμα αυτό θα μπορούσε ίσως να συμβάλει και σε μια επιτυχέστερη άσκηση της σύγχρονης πολιτικής κατά του εγκλήματος, αφού, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία¹⁷, οι περισσότεροι υπότροποι εγκληματίες ξεκινούν τη δράση τους στη δύσκολη αυτή και ευαίσθητη ηλικία της εφηβείας.

17. Βλ. συνοπτικά G. Kaiser, Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen, Heidelberg: C. F. Müller, 1985, § 15.6.3, σελ. 81 επ.: πρβλ. επίσης D. J. West / D. P. Farrington, The Delinquent Way of Life, London: Heinemann (Cambridge Studies in Criminology, τ. 35), 1977.